



سیمای زن در آینه ی ضرب المثل های لری و عربی

محمد نامداری (نویسندهٔ مسئول)

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران

۲

فرهاد براتی

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۵/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۴/۲۳

چکیده

ضرب المثل ها جزو منابع غنی فرهنگی هر قوم و ملتی هستند که تصویری از زندگی گذشتگان و نیاکان آن قوم را در برابر دیدگان نسل امروزی قرار داده است و یادگاری از هویت ملی جامعه و دربردارندهٔ باورها و نوع نگرش مردم روزگاران خود هستند. زن به عنوان رکن رکن جامعه در جوامع مختلف همیشه در کانون توجهات بوده و هست، سنت شفاهی و به تبع آن ضرب المثل ها تصاویر متناقضی از زن ارائه داده اند، گاه تصویری زشت و نازیبا و گاه تصویری متعادل و زیبا از او به نمایش گذاشته اند، دو قوم بزرگ لر و عرب به دلیل نوع زندگی عشیره ای و قبیله ای مشترکات زیادی با هم دارند یکی از این وجوه اشتراک مضامین مشترکی است که در سنت شفاهی حاکم بر هر دو فرهنگ جاری است، در این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و به صورت منابع کتابخانه ای و میدانی سعی شده است ضرب المثل های لری (استان کهگیلویه و بویراحمد) و عربی با محوریت زن به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار گیرد تا سیمای زن در آینهٔ ضرب المثل های این دو قوم مشخص شود.

کلمات کلیدی: زن، ضرب المثل، لری (استان کهگیلویه و بویراحمد)، عربی

۱- مقدمه

فرهنگ لری و عربی به دلیل نوع زندگی قبیله ای و عشیره ای که از دیرباز بر آنان حاکم بود و همچنان ادامه دارد، وجوه مشترک بسیاری با هم دارند. یکی از مواردی که می توان این وجوه مشترک را در آن به وضوح مشاهده کرد ضرب المثل ها هستند، ضرب المثل ها گنجینه ارزشمندی هستند که به راحتی به شناخت فرهنگ و آداب ملت ها کمک می کنند، ادبیات محلی و عامیانه که روح هنری هر ملتی است شامل عناصری همچون؛ ضرب المثل، چیستان، ترانه، مثل، تمثیل، اشعار محلی و شعر کار است. (جمشیدیان، ۱۳۹۰: ۵۷)، حکایت ها، مثل ها، زبانزدها، اشعار و ترانه های محلی از منابع غنی و فرهنگی هر قوم و ملتی هستند که تصویری از زندگی گذشتگان و نیاکان آن قوم را در برابر دیدگان نسل امروز قرار داده و یادگاری است از هویت ملی و فرهنگی جامعه که در بردارنده عقاید، افکار، باورها، نگرش و نوع زندگی آن جامعه اند. (مظفری و همکاران، ۱۳۷۹: ۱-۳۰)، مثل ها، میراث ماندگار و ارزشمند فرهنگی هر جامعه به شمار می روند و پاسدار بخش بزرگی از فرهنگ آن محسوب می شوند و تنها گنجینه ای هستند که شرایط جوی چون باد، باران، برف و سرما توان فرسایش آنها را نداشته و پیشامد های ویرانگر و خانمان براندازی چون زلزله و توفان و مسایلی از این دست، یارای ستردن آنها را از اذهان نخواهد داشت (پارسا، ۱۳۹۰: ۱۸).

ضرب المثل ها آینه ای است که عادات و عقاید ملت های مختلف و شیوه زندگانی فردی و اجتماعی شان را به آنان نشان می دهد. این امثال برای اقوام میزان و نمودار دقیقی در پیروزی ها و افول ها، سختی ها و نعمت ها و در آداب و لغاتشان به شمار می رود (زلهاپیم، ۱۳۹۱: ۲۱).

بی تردید بررسی تاریخی وضعیت زن در فرهنگ ادبیات دو قوم لر و عرب کمک فراوانی به جایگاه حقیقی زن خواهد داشت. اما این مهم بدون شناخت پیش زمینه های تاریخی او در این دو سرزمین میسر نمی شود. از این رو برای تبیین وضعیت دقیق زن نیازمند بررسی دقیق شرایط و جایگاه او در دوره های گوناگون هستیم، شناخت موقعیت خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و ادبی زن در دوره های خاص ما را یاری می دهد تا به درک درست تری در این زمینه دست یابیم. با مراجعه به فرهنگ رسمی

مردم ایران می توان در یافت که فرهنگ ایرانی نیز فرهنگی است که به وسیله مردان و برای مردان شکل گرفته بوده و در آن زن نمود و بروز چندانی نداشته است و در دوره هایی نه جامعه مجال بروز به زن ایرانی داده و نه زن ایرانی در تلاش برای تغییر برآمده و در موارد استثنایی هم که افراد خواستار تغییر بودند فرهنگ جامعه به آنان اجازه نمی داد.

فرهنگ گذشته ایران، فرهنگی بود ساخته مردان و برای مردان، به همین دلیل است که زن ایرانی امروز از لحاظ فرهنگی وابسته تر از مرد ایرانی است. مرد ایرانی هنگامی که حتی کتاب های درسی مدارس و دانشگاه ها را بررسی می کند می تواند بخش عظیمی از فرهنگی که متعلق به گذشته مردان است را مطالعه کند در حالی که زن ایرانی در این قبیل کتاب ها، فرهنگی که نشان دهنده جلوه های مختلف زنان باشد را کمتر به چشم می بیند و بیشتر جلوه های مختلف ذوق مرد ایرانی را از نظر می گذراند. به همین دلیل اگر مرد امروز ایرانی از فرهنگ ناقص بهره گرفته باشد و تا حدودی در عصر بی ریشگی فرهنگی، نوعی ریشه یافته باشد زن ایرانی در اغلب موارد از نظر ایرانی بودن بی ریشه و فرهنگ مانده است (براهنی، ۱۳۶۳: ۶۳).

کشور های عربی متأثر از نظام قبیله ای، پدر سالار هستند و اساس قوانین حقوقی و مدنی ایشان بر این مبنا قرار می گیرند، در طول تاریخ اگر چه زنان از ایفای نقش های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ناتوان بودند و علی رغم همه مصائب و موانع زندگی و تاریخ خود را ساخته اند، اما کمتر دیده شده اند و بیشتر در حاشیه مانده اند و نقش های خود را در سایه مردانشان به ثبت رسانده اند. این تلقی از زن و انعکاس آن در ادبیات تا قرن ها ادامه داشته است، تا اینکه در دوران مدرن با تحولاتی که در جوامع غربی رخ داد شاهد رشد اجتماعی و فرهنگی زنان بوده ایم، در دوران معاصر نویسندگان و شاعرانی به میدان ادبیات عرب قدم گذاشتند که عقاید جامعه در مورد زن را قبول نداشتند و برخورد اجتماع با زن را از عقب ماندگی میدانند (پولادی، منیژه؛ امیر حسین همتی، ۱۳۹۵).

اگر ضرب المثل ها را آینه فرهنگ جوامع بدانیم، با تامل در مفهوم آنها می توان دیدگاه جامعه را نسبت به زنان بهتر درک کرد، در ضرب المثل های ما، زنان به جهل، نقض عهد، ناقص العقلی، نازک دلی، سست رای، خوردن و خفتن، مکاری، بدفهمی، ناتوانی در رایزنی، شباهت به مار و اژدها، بد اختری، افشا کننده راز و ... توصیف شده اند (موسوی دیزکوهی، ۱۳۷۴: ۸۵).

نگاه جنسیتی به انسان و سست کردن جایگاه زنان، در بسیاری از فرهنگ ها و در میان اقوام و ملل گوناگون دیده می شود و بی تردید، فرهنگ لری و عربی از این مسئله مستثنی نیستند، بررسی فرهنگ عامه، به ویژه ضرب المثل ها، نشان از داوری های گاه غیر قابل پذیرش و ناعادلانه درباره زنان دارد. بررسی، ریشه یابی و بازنگری ضرب المثل ها می تواند پرده از حقایق بردارد.

تصویر زن در بسیاری از فرهنگ های کهن ملل مختلف دارای ابهامات و تناقضاتی است که داوری درباره این رکن رکین جامعه را تا حدودی دچار مشکل کرده است، فرهنگ عامه و ضرب المثل های رایج در بین ملت ها زن را به عنوان موجودی که نقش انکار ناپذیری در جامعه دارد معرفی می کند و در عین حال نگاه و تصویر متناقضی از آن ارائه می دهند، گاه زن هم پایه با مرد و حتی بالاتر از آن قرار دارد، گاه شأن او را تا پایین ترین درجه تنزل می دهد، این نوع نگاه ضد و نقیض به زن در فرهنگ عامه مخصوصاً ضرب المثل ها، بدون شک نشان از عدم شناخت واقعی زن و درک نادرست از این موجود عزیز و شریف است.

ادبیات به عنوان منبع موثق و مطمئن برای حفظ ارزش ها و آرمان های جوامع بشری چهره زن را در خود حفظ کرده است. ضرب المثل ها یکی از متون اصلی ادبیات ملت ها هستند که تمام و کمال تصویر مردمان قوم خود را آیینگی می کنند.

ذکر این نکته لازم است که اساس کار ما در ارجاع به ضرب المثل های لری (استان کهگیلویه و بویر احمد) بزرگان و ریش سفیدان بالای شصت سال است و منبع اصلی ضرب المثل های عربی هم مجمع الامثال میدانی و مقالاتی است که در حیطه ی ضرب المثل های عربی کار شده است. همچنین برای فهم بهتر، ضرب المثل های « لری » به شکل فنوتیک لاتین، درج خواهند شد و در صورت نیاز معنی واژگان لری ترجمه خواهند شد.

۲- پیشینه تحقیق

در مورد ضرب المثل های لری، مقالاتی چاپ شده است که مهمترین آن ها عبارت اند از: ۱- واکاوی مفهوم زن در ضرب المثل های لری با تاکید بر بعد نابرابری جنسیتی (۱۳۹۶)، آرمان حیدری و همکاران. ۲- مطالعه فرهنگ لالایی، شعر و ضرب المثل در گویش قوم لر با تاکید بر نشانه های تفکیک جنسیت (۱۳۹۵)، عسکری خانقاه، اصغر و رویا پور تقی.

در مورد ضرب المثل های عربی درباره زن به صورت اختصاصی مقالاتی به چاپ رسیده است؛ از جمله: یک تصویر المرأة فی الأمثال الشعبية الأردنية (۲۰۱۱) ، صالح سویلم الشرفات. ۲- المرأة فی الأمثال و الأقوال، رؤیة معاصره (۲۰۰۷) ، رغدة شریم. ۳- صورة المرأة فی الأمثال الشعبية من منظور طلبة كلية التربية الأساسية فی الكويت (بدون التاريخ) الکندری، لطیفة، محمّد ملک، بدر. ۴- صورة المرأة فی الأمثال الشعبية الفلسطينية (۱۴۲۷) ، محمّد نجم، منور عدنان، عبد العزیز علی، عزیزة. ۵- صورة المرأة فی الأمثال الشعبية (دراسة موازنة بین الموصل و الحلب) (۱۴۳۱) ، محمّد العبیدی، علی احمد.

در مورد سیمای زن در ضرب المثل های لری و عربی با کاوشی در آثار و مقالات دیگر و همچنین بررسی سایت ها و پایگاه های علمی معتبر اینترنتی به این نتیجه رسیدیم که تا کنون مقاله و تحقیقی در این مورد به خصوص و مستقل صورت نگرفته است و این نخستین پژوهش به طور اختصاصی در این زمینه است.

۳- بحث

۳-۱- تصویر زیبا از زن

۳-۱-۱- زن نماد سازندگی

با همه ستم ها و اجحاف هایی که در فرهنگ عشیره ای و قبیله ای قوم بزرگ لر به زن شده اما همواره به زن و مادر به عنوان کسی که زندگی بدون آن معنا ندارد نگاه شده و زن را نماد سازندگی و کسی که قسمت اعظم زندگی زناشویی بر دوش اوست معرفی می کند.

در فرهنگ لری رسم بر این بوده که برای اینکه پسر به سن بلوغ رسیده را اهلیت و شایستگی بخشند به او زن می دادند و زن را به عنوان کسی که می توانست جوان سرکش و مغرور را رام و آرام کند معرفی می کند، این موضوع نشان از این دارد که زن ها و دختر ها از لحاظ درک درست و درجه عقلانیت یک گام جلو تر از مرد ها و پسر ها هستند و زود تر به بلوغ فکری می رسند.

کُر لیش و کار نیا زَنَش بییت مَرَدَش دَرَا (لیش: بی لیاقت)

Kore liš va kar nia zanaš beyit merdaš dara

ترجمه: پسر بی لیاقت بی ارزش است ازدواج و زن گرفتن باعث می شود که مرد و بالغ شود.

زَن مَرَدَ اِسْمی اِیکَنه (اِسْمی: معروف و نامی)

Zan merda esmi eikeneh

ترجمه: زن مرد را معروف و نامی می کند.

در ضرب المثل های عربی نیز به نقش زن به عنوان کسی که در سازندگی مرد و بالغ شدن او نقش

اساسی دارد اشاره شده است:

الْمَرْأَةُ الْمَلِيحَةُ بِتَعْمَلِ مِنَ الْهَامِلِ زَلَمَةً (محمد نجم و همکاران، ۱۴۲۷: ۱۲)

ترجمه: زن خوب، مرد تنبل را مرد زندگی می کند.

۳-۱-۲- زن به عنوان همراه و هم دوش مرد در زندگی

راقم این سطور چون خود زندگی عشیره ای و کوچ نشینی را تجربه کرده و شاهد عینی ماجرا بوده است، می داند که این نوع زندگی بدون وجود زن و مادر مانند خیمه ای بی ستون است که هرگز پایدار نمی ماند، من خود بارها تلاش بی وقفه مادران و زنان قوم لر (استان کهگیلویه و بویر احمد) را از نزدیک دیده و لمس کرده ام و نیک میدانم که نقش زن در زندگی عشیره ای به عنوان کسی که همگام و همراه مردان است غیر قابل انکار است هر چند ضرب المثل ها هم تصویر زنان و دختران این خطه از سرزمین را آن طوری که باید و شاید نشان نداده اند اما به گوشه ای از این تصاویر ارائه شده اشاره خواهیم کرد؛

زَن كَارِي مِرْد كَارِي تَا بِشَوِه رُوژگَارِي (طاهری بویراحمدی، ۱۳۸۴: ۱۶۴)

Zan kari merd kari ta besavad roozegari

ترجمه: مرد و زن با کار کردن با هم گذران زندگی می کنند.

نگفته که مرد بیشتر کار می کند یا زن کمتر. البته چون بنده خود این نوع زندگی را تجربه کرده ام به ضرس قاطع می گویم که زنان در زندگی عشیره ای کارهای بیشتری و البته سخت تری نسبت به مردان انجام می دهند.

در فرهنگ عامه و ضرب المثل های عربی هم به همکاری زن و مرد در زندگی مشترک اشاره شده است:

الرَّجُلُ جَنِيٌّ وَالْمَرْأَةُ بُنْيٌ (محمد نجم و همکاران، ۱۴۲۷: ۱۵)

ترجمه: مرد می چیند و زن می سازد.

أُمُّ فَرَسَتْ فَأَنَامَتْ (میدانی، بی تا: ۲۲/۱).

ترجمه: مادری که رختخواب را برای فرزندانش پهن کرد و آنها را خواباند.

۳-۲-۳- زن و مرد مکمل همدیگر

زَن مِرْد تَاوَه سَرْدُ گَرْمِن (تاوه: تابه ی مخصوص پخت نان)

Zano merd tavah sardo garmen

ترجمه: زن و مرد دعوا کنند ابلهان باور کنند.

یعنی زن مرد در هر صورت همدیگر را تحمل می کنند.

در ضرب المثل های عربی هم به نقش تکمیل کننده زن و مرد با هم اشاره شده است:

وَرَاءَ كُلِّ رَجُلٍ عَظِيمٍ إِمْرَأَةٌ (محمد نجم و همکاران، ۱۴۲۷: ۱۲)

ترجمه: پشت هر مرد بزرگ و موفق، زنی است.

این معنا و مفهوم که زن و مرد بدون هم همدیگر معنا ندارد در قرآن کریم هم نیز آمده است.

هُنَّ لِيَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لَهُنَّ (بقره / ۱۸۷)

ترجمه: آنان برای شما لباس هستند و شما (مردان) برای آنان لباس هستید.

۳-۱-۴ - زن به عنوان مادر و الگویی برای دختر

در فرهنگ لری و به تبع آن ضرب المثل های لری مادر چیزی فراتر از زن و جنس دوم است. از مادر

به عنوان الهه نیکی و مهربانی یاد می شود.

ضرب المثل هایی هستند که به خوبی این جایگاه را نشان می دهند به عنوان مثال:

زَن وَ گِیر اِیا، دِی وَ گِیر نِیا (دِی: مادر)؛ (امیریان، ۱۳۹۳: ۱۷۲)

Zan va gir iya dey va gir niya

ترجمه: زن پیدا می شود اما مادر پیدا نمی شود

یعنی اگر مادر بمیرد جایگزین ندارد اما اگر زن برود یا بمیرد جایگزین دارد

دِینَه بُوین دُویرَه بِسُون (دُویر: دختر)

Deyna bovin dooyara besoon

ترجمه: اول مادر را بین بعد دختر را بگیر (برای ازدواج)

یعنی برای انتخاب همسر و دختر ابتدا به رفتار و کردار مادرش توجه کن.

دُویرِ خُوب سَر دِیش اِیرَه

Dooyare xooob sar deis irah

ترجمه: دختر خوب به مادرش می رود
یعنی هر دختری مثل مادرش است.

البته تصاویر دیگری از زن و مادر در ضرب المثل های لری وجود دارد که ارزش و مقام زن را بسیار بالا برده و ارج نهاده به عنوان نمونه :

زَن مِّنْ هَرَّ حَوْنَهْ اَي پَرَهْ خَوْنَوَّ وَش اَيبَحْشِين (حونه : خانه ، خون : قتل)

Zan men har hooneh ei berah xoonah vaš ibaxšen

ترجمه: زن در هر خانه ای حتی برای بخشیدن خون قاتل برود قبول می کنند.
یعنی ارزش و اعتبار زن به قدری است که بخاطر او از خون قاتل هم می گذرند و او را می بخشند.

مال بی کیننو و درد نیکره (کیننو : کد بانو) ، (مال : خانه)

Mal bi keybeno va dard nixareh

ترجمه: خانه بدون کد بانو بی ارزش است.

حونه بی دی مزاره

hooneyeh bi dey mazareh

ترجمه: خانه بدون مادر مثل قبر است.

یعنی ارزش خانه به مادر است.

در ضرب المثل های عربی نیز به این موضوع و جایگاه اهمیت مادر در زندگی اشاراتی شده است:

بَزْرُ الْحَرَّةِ، دُرَّةُ (الحنفی البغدادی، ۱۴۲۳: ۸۷).

ترجمه: بزر زن آزاده و کامل تبدیل به مروارید (دختر) می شود.

إِقْلِبِ الْجُرَّةَ عَلَى فَمِهَا بَطَّلِعِ الْبِنْتُ لِأَمِّهَا (محمد نجم و همکاران، ۱۴۲۷: ۲۳۷)

ترجمه: کوزه را زیر و رو کن تا آنچه که در آن است بیرون بی آید، همان گونه که دختر از مادرش متولد می شود و شبیه اوست و اگر مادر اخلاق مدار باشد، دختر نیز همچون او اخلاق مدار می شود.

الْبَيْتُ مَعْمُورٌ وَصَاحِبَتُهُ فِي الدَّوْرِ (میدانی، بی تا: ۲۲/۱).

ترجمه: خانه آباد است و صاحبش (زن) در آن است.

۳-۲- تصویر نا زیبا از زن

۳-۲-۱- برتری جنس مرد بر جنس زن

پاره ای از ضرب المثل های لری زن را جنس بی ارزش جامعه معرفی می کند و ارزش و جایگاه وی را به حدی پایین می آورند که نه تنها منزلتی فروتر از مرتبه مرد دارد، بلکه موجودی تحقیر شده ترسیم می شود تا جایی که مردان شدت زشتی انجام یا عدم انجام کار را براساس همانندی ظاهری با زنان به تصویر می کشند. (آرمان حیدری و همکاران، ۱۳۹۶)

این طرز نگاه به زن و این نوع نگرش تحقیرآمیز نشأت گرفته از نوع زندگی قبیله ای و عشیره ای است که نقشه های مخاطره آمیز که نیازمند توانایی های بالای جسمی و فیزیکی است را به مرد سپرده است و زن را ناتوان در اجرای این گونه کارها می داند به همین خاطر مردان به جهت غروری که دارند زنان را به خاطر ظرافت و ضعف جسمی ذاتی هم شأن و هم تراز خود نمی دانند که همین امر باعث نوع نگاه بالا به پایین به این موجود شگفت انگیز شده است .
اینک نمونه ها؛

وَ زَن كَمْتَرُوم اِگر بِخُوم اِی كَار كُنم

Va zan kamtarom agar bexom ie kara konom

ترجمه؛ اگر بخوام این کار را کنم ارزشم از زن کمتر است!

تُمبُون زَنُوم وَ پَام بو اِگر بِخُوم اِی كَار كُنم (تمبون؛ شلوار و لباس زنانه)

Tombon zanom va pām bo agar bexom ie kara konom

ترجمه؛ اگر بخوام این کار را انجام دهم لباس زنم را بپوشم بهتر است.

یعنی؛ پوشیدن لباس زنانه اوج ننگ و رسوایی برای مرد لُر است.

هَر كَه نَه بَی كَكَاشَه تُمبُون زَنَش وَ پَاشَه

Hark a ka bey kakašē tombon zaneš va pašē

ترجمه؛ کسی که همراه و رفیق برادر نباشد از زن خودش هم کمتر است .

اَر رَخْت بو زَن بَسِیَارَه

Ar raxt bo zan besyare

ترجمه؛ اگر مال و دارایی و ثروت باشد زن برای ازدواج زیاد پیدا می شود.

یعنی؛ در این ضرب المثل به کم ارزش بودن زن در برابر مرد و اینکه آگری مردی ثروتمند باشد هر تعداد که زن بخواهد پیدا می شود. (چهار زن طبق عرف و شرع)

کسی سویل نینه و گرو که زن بسونه (سویل؛ سبیل)

Kasi sevil nine va gero ke zan besone

ترجمه؛ کسی برای زن گرفتن سبیلش را گرو نمی گذارد

یعنی؛ سبیل نشانه مردی و معمولا در جاهای حساس به کار می آید و نشانه ای برای عهد و پیمان و وفاداری است. طبق این ضرب المثل ارزش زن چنان پایین است که مرد برای او حتی تار مویی از سبیل خود را نمی کند.

در فرهنگ قدیم لری (استان کهگیلویه و بویراحمد) و سنت های کهن برجای مانده از این قوم بزرگ که ضرب المثل ها آن ها را بازنمایی می کند تصویر زن و دختر شکل زشت تری به خود می گیرد به گونه ای که زنان را به دو گروه زنان گُر زا (پسر زا) و زنان دویر زا (دختر زا) تقسیم می کنند و آنها را ارزش گذاری می کنند، بدین معنا که اگر زنی پسر زا باشد زن خوب و اگر زنی دختر زا باشد زن بد محسوب می شود و چه بسیار زنان زحمت کشی که صرفا بخاطر دختر زا بودن مورد بی مهری شوهر و اطرافیان حتی قرار می گرفتند و برعکس زنان پسر زا مورد لطف و محبت خانواده و حتی ایل و تبار قرار می گرفتند.

بره نر و کله نیکوس (بره؛ گوسفند نر) و (کله؛ آغل گوسفند)

Bare nar va kola nixose

ترجمه؛ گوسفند نر در آغلش نمی ماند و چون ارزش دارد حتما به فروش می رسد یعنی؛ همان طوری که گوسفند نر خریدار دارد، پسر صرفا بخاطر نر بودن و مرد بودن دارای ارزش است به نسبت دختر. یکی از اصلی ترین این نوع تلقی از پسر نیروی کار بودن او است هرچند در نوع زندگی قبیله ای و عشیره ای زنان و دختران پا به پای مردان کار می کنند آن هم کارهای سخت و دشوار.

تَش چاله کور (تش؛ آتش) و (چاله؛ اجاق) و (کور؛ خاموش)

Taš čala koor

ترجمه؛ اجاق بدون آتش

یعنی؛ به کنایه کسی که فرزند پسر نداشته باشد هر تعداد که دختر هم که داشته باشد گویی بدون میراث دار است. این از جمله ضرب المثل های بسیار بی رحمانه در حق دختران بود. ضرب المثل دیگری در بین ضرب المثل های لری به چشم می خورد که ارزش زن را به داشتن شوهر خوب می داند؛

زن خوب و میرشه، نون خوب و چونه ش (میره؛ شوهر)

Zane xoob va mirasē non xoob va chonasē

ترجمه؛ ارزش زن خوب به شوهر خوب است و ارزش نان خوب به چانه و خمیر خوب است. یعنی؛ این ضرب المثل برخلاف این جمله معروف است که می گوید: «پشت هر مرد موقفی یک زن موفق است».

در فرهنگ عربی و سنت شفاهی آنها هم نگرش به زن بدبینانه است و در بسیاری از موارد جایگاه زن و دختر به پایین ترین درجه تنزل پیدا می کند تا جایی که برتری مطلق با مرد و پسر است و برای زن و دختر ارزش و احترامی قایل نیستند.

در میان ملت عرب، مرد خداوندگار زن محسوب می شد و پدرشاهی در میان آنان رسوخ تام و تمام داشته است. در صورت مرگ شوهر، فرزند او مجاز بود نامادری خود را به نکاح خود درآورد و یا با منع از ازدواج مجدد، او را در خانه زندانی نماید، تا پس از مرگ زن وارث اموال او شود. (افغانی، ۱۳۸۹: ۲۶).

این نوع نگاه به زن در فرهنگ عامه رسوخ پیدا کرد و تصاویری از زن و دختر در ضرب المثل های عربی ارایه شد که نمونه هایی آورده خواهد شد؛

صُوتُ حَيْهَاءَ وَ لَا صَوْتَ بَنِيهِ وَ بِنْتَ النَّبَاتِ خَرَابٌ (النعیمی، ۲۰۰۷: ۶۸)

ترجمه؛ صدای مار باشد نه صدای دختر؛ خانه ای که دختر در آن باشد ویران است.

الْبِنْتُ غَمٌّ، وَ لَوْ مَرِيَمَ (الحنفی البغدادی، ۱۴۲۳: ۳۹۲)

ترجمه؛ دختر مایه اندوه است، اگرچه حضرت مریم باشد.

وَلَدٌ وَ بِشَارَتُهُ وَ لَوْ يَمُوتُ بِسَاعَتِهِ (محمد نجم و همکاران، ۱۴۲۷: ۱۲)

ترجمه؛ مژده فرزند پسر بسیار شادی آور است حتی اگر در بدو تولد بمیرد.

در ضرب المثل های دیگری از قوم عرب به تصاویر وحشتناک تری بر می خوریم که زن شایسته مرگ و گور می دانند؛

بُنِيهٌ وَقَعَتِ الْحَيْطَهُ عَلَيَّ (همان)

ترجمه؛ دختر دار شدم و دیوار خانه بر من افتاد.

زَوْجِ بِنْتِكَ، وَ طَلَعَ عَارِكٌ مِنْ بَيْتِكَ (الحنفی البغدادی، ۱۹۷:۱۴۲۳)

ترجمه؛ دخترت را زود شوهر ده و عار و ننگ را از خانه ات بیرون کن.

الْبَنَاتُ لِلْمَمَاتِ (محمد نجم و همکاران، ۱۳:۱۴۲۷)

ترجمه؛ دختران تنها شایسته مرگ هستند.

الْبِنْتُ وَرَاءَ الْبَابِ وَ الْوَلَدُ يَبْغِدَادَ (سویلیم شرفات، ۲۰۱۱:۳۸)

ترجمه؛ دختر پشت در خانه محبوس است و پسر در بغداد آزاد است.

۳-۲-۲- شیطان صفتی زنان

برخی ضرب المثل های لری ماهیت زن را فتنه گر و شیطان صفت بازنمایی می کند و وی را موجودی حیله گر و عامل تحریض مرد به اعمال شیطانی ترسیم می نماید. لذا مرد با این پندار که زن با نیرنگ، حرف و عقیده خود را به کرسی می نشاند از طریق سنت شفاهی و در بستر اجتماعی این ضرب المثل ها، خود را قربانی ترفند های شیطانی زن می داند و به هم نوعان خود هشدار می دهد که مبادا در دام شیطانی زن بیفتند بلکه باید کاملاً مراقب خود باشند و آنان را به کنترل خویشتن در آورند (آرمان حیدری و همکاران، ۱۳۹۶).

زَنَلْ دَسْ شَيْطُونٌ وَ پُشْتِ اِيْتِدِن (زنل؛ زن ها)

Zanal das šaetoona va pošt ibanden

ترجمه؛ زن ها دست شیطان را از پشت می بندند

یعنی؛ مکر زن از مکر شیطان و سوسه گر هم بیشتر است.

زَنِ بِسُو بِي زَنِ مَكْرَدِ هَرِ چَنْدِ كِهْ زَنِ شَيْطُونِ بُودِ (بسو؛ بگیر)؛ (امیریان، ۱۳۹۳:۱۶۵)

Zan beso bi zan magard har čand ke zan šaetoon bovad

ترجمه؛ اگرچه زن شیطان صفت است، اما ازدواج کن و مجرد نباش

جالب است که زن را با همه زشتی که برای او متصور هستند اما چاره ای جزء زندگی با او ندارند و برای تداوم نسل و حتی لذت خود را بی نیاز از او نمی بینند که این طرز نگاه به زن نشان از عدم شناخت دقیق زن می باشد.

تمام فِتَيْيلِ زِر سَر زِن (فِتَيْيل؛ فتنه ها)

Tamame fetneyal zer sare zane

ترجمه؛ همه نیرنگ ها و فتنه ها منشاء زنانه دارد.

کِش کِش زَنَل، کُش کُش مِرْدَل (کِش کِش؛ صدایی برای دور کردن ماکیان، بیشتر توسط زن ها) و کُش کُش؛ صدای مردان هنگام جنگ و دعوا)؛ (امیریان، ۱۳۹۳: ۳۰۷)

Keš keš zanal koš koš merdal

یعنی؛ به کنایه این که اگر جنگ و گریز و قتالی رخ می دهد عامل آن چیزی نیست مگر فتنه انگیزی زن ها.

آر خیری خیر بیبی سی حونه بُوش خیر بی (خیری؛ اسم خاص زنانه در معنای عام) و (بیبی؛ بودی) و (حونه؛ خانه) و (بُوش؛ بابا و پدر)

Ar xari xair biyi si hooney bous xair bi

ترجمه؛ اگر خیری (اسم خاص زنانه) مایه ی خیر و برکت بود برای پدرش برکت می آورد یعنی؛ این ضرب المثل می گوید پدران به این خاطر دختران را شوهر می دهند که خیر و برکتی در خانه ندارند.

سنت شفاهی عرب و به تبع آن ضرب المثل های این قوم نگاهی مشابه به زن دارند و تصاویری که در امثال آن ها درباره فتنه انگیزی زن نمایش داده می شود همان تصاویری است که در ضرب المثل های لری ارابه شده بود؛

النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ (میدانی، بی تا: ۲/۳۴۰)

ترجمه؛ زنان، ریسمان های شیطان هستند.

شیطان صفتی زنان و مکرانگیزی آن ها موضوعی است که در قرآن، روایات و احادیث هم مورد اشاره قرار گرفته است؛

إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ (یوسف/ ۲۸)

ترجمه؛ مکر شما (زنان) بسیار خطرناک است.

نقل است از پیامبر اکرم (ص) که می فرمایند:

« مَا لِإِبْلِيسَ جُنْدٌ أَعْظَمُ مِنَ النَّسَاءِ وَ الْغَضَبِ » (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ۲۰:۳۳۱)

ترجمه؛ ابلیس را لشکری بزرگتر از زنان و خشم نیست.

نقل است از حضرت علی (ع) که فرمودند:

« الْفِتْنُ ثَلَاثٌ حُبُّ النَّسَاءِ وَ هُوَ سَيْفُ الشَّيْطَانِ... » (صدوق، ۱۳۶۲ش، ۱:۱۱۳)

ترجمه؛ فتنه ها سه دسته اند: زن دوستی و آن شمشیر شیطان است.....

۳-۲-۳- سخن چینی و قابل مشورت نبودن زن

این باور عامیانه در بین عموم رایج است که زنان اگر موضوعی را بفهمند عالم خبردار می شود به خاطر این طرز نگاه، زنان را محرم اسرار نمی دانند و آن ها را افرادی که حتی قادر به حفظ اسرار نیستند می شمارند و از رازداری با آن ها برحذر می دارند و معتقدند برای حفظ و امنیت جامعه زنان باید از حرف مردان و راز و رمز آن ها باخبر نباشند تا آرامش حکمفرما باشد.

هیچ وقت حرف دلته سی زن مزن

Hic vaqt harf delta si zan mazan

ترجمه؛ هیچ زمان رازت را به زن نگو

دهن زن چفتُ بس نیاره

Dahane zan čefto bas nayare

ترجمه؛ دهان زن را نمی شود بست

یعنی؛ زن هیچ رازی را در دهان (دل) نگه نمی دارد.

یه گپینه کافیه زن پشنه (گپ؛ حرف و حدیث)

Ya gapina kafiya zan besnefe

ترجمه؛ کافیت زن حرفی را بشنود

یعنی؛ به کنایه یعنی برای فاش شدن و عالم گیر شدن حرفی کافیت زن آن را بفهمد.

زنی که حرف وازگو نیکنه مرد گرونیه (وازگو؛ بازگو و تکرار)

Zani ke harfa vazego nikene merde geroniya

ترجمه؛ زنی که حرف و راز را تکرار نمی کند و شایعه پراکنی نمی کند مثل مردی با ارزش است. در این ضرب المثل علاوه بر موضوع رازدار نبودن به ارزش زن و مرد هم اشاره شده و پایگاه مردان را در مقایسه با زنان رفیع تر جلوه داده است.

وقتی زَنَل اِیْرَن سَر اوه خَشْ خَار جَم اِیْکِنِن (اوه؛ آب) و (خس و خار؛ خار و خاشاک)

Vaqtı zanal iran sar ou xašo xar jam ikenen

ترجمه؛ زمانی که زن ها برای آوردن آب به چشمه می روند خار و خاشاک جمع می کنند. یعنی؛ منظور و مراد این است که وقتی زن ها هم را می بینند حرف های زیادی بین آن ها رد و بدل می شود و همه نوع حرف و غیبت گفته می شود.

زن داسوننی (داسوننی؛ سخن چین و نمام)

Zan dasooni

ترجمه؛ زن سخن چین

این ضرب المثل در مواقعی کاربرد دارد که کسی پشت سر کسی حرف می زند و معمولاً آتش بیار معرکه است. حتی به مردانی که اهل دو بهم زنی هستند هم این عنوان را به کار می برند.

وُ که گوش و زن ایْگِرْم و زن کَمْتَرِه

Vo ke gooş va zan igere va zan kamtare

ترجمه؛ کسی که با زن مشورت می کند و از او حرف شنوی دارد ارزشش از زن هم کمتر است. در این ضرب المثل علاوه بر مشورت نکردن با زن، برای زن ارزشی قائل نیست.

حرف و زن نَخَاسِنِه

Harf va zan naxasene

ترجمه؛ حرف زن ارزشی ندارد و برای مشورت نیاز به زن نیست.

زن اگر گَهْخُدا و ابی مَال مِین زَمِهْسُون بار اِیْکِنِه (مال؛ چهارپایان و خانه عشایری)

Zan agar kahxoda vabi malah men zemehsoon bar ikene

ترجمه؛ اگر زن صاحب اختیار شود در زمستان کوچ می کند.

یعنی؛ اگر زن صاحب و رئیس شود تصمیم عجیب می گیرد و کار برعکس انجام می دهد.

در ضرب المثل های عربی مشورت با زن نکوهش شده و مردان از مشورت با زنان باز داشته شده اند و نتیجه مشورت و همفکری با جنس زن را چیزی جز تباهی و سرافکنندگی نمی دانند؛

مَا أَمْرُ الْعَدْرَاءِ فِي نَوَى الْقَوْمِ؟ (میدانی، بی تا: ۲/۲۷۳)

ترجمه؛ دوشیزگان را چه به دخالت دادن و نظر دادن در امور قوم؟

أُخْلِيفُ بِقَوْمٍ سَادَهُمْ حِقَابٌ (همان: ۱/۲۴۷)

ترجمه؛ کار و امور قومی که یک زن چاره اندیششان باشد، فساد و تباهی است.

مَا شَاوِرَ الْمَرْهَةَ إِلَّا مَرْهَةً (محمّد نجم و همکاران، ۱۳: ۱۴۲۷)

ترجمه؛ با زن تنها یک بار مشورت کن.

راست و دروغ صفات و ویژگی هایی که در ضرب المثل های دو قوم و دو فرهنگ لر و عرب به تصویر کشیده شده است به کنار چون هدف پژوهش ارزش گذاری نبوده و صرفاً بازنمایی تصاویر ارائه شده در این ضرب المثل هاست.

نتیجه گیری

با بررسی و تحلیل ضرب المثل های لری (استان کهگیلویه و بویراحمد) و عربی و جایگاه و تصویر زن در سنت شفاهی این دو قوم به این نتیجه رسیدم که سیمای زن در این ضرب المثل ها دو وجه دارد و دو گونه بازتاب داشته است. محدودی از تصاویر ارائه شده جایگاه زن را رفیع و دارای منزلت معرفی کرده و برای او ارزش و بها قائل شده (البته زن در جایگاه مادر) و دسته ای از ضرب المثل ها هستند که تصاویری نازیبا و زشت از زن و دختر ارائه کرده اند که بسامد این دسته از تصویر ها در ضرب المثل ها بسیار زیادتر از تصاویر زیباست به طوری که بدترین صفات انسانی را به آن ها نسبت داده اند و درجه و مقام آن ها را به نازلترین درجه ممکن تنزل داده اند و داشتن دختر را مایه ننگ و رسوایی و رها شدن از این ننگ را جزء در گرو مرگ آن ها نمی دیدند.

به نظر می آید زندگی عشیره ای و قبیله ای هر دو قوم در اعصار متوالی باعث این نوع نگرش شده است و از آن جایی که مقتضیات نظام قبیله ای و کارهای سخت و طاقت فرسا از جمله کشاورزی و دامداری جنس مرد را می طلبید لذا قدرت جسمی مرد و فیزیک متناسب او برای انجام کارهای سخت باعث شده جنس مرد بیشتر مورد توجه قرار بگیرد و زن به حاشیه رانده شود.

البته در عصر حاضر نگاه ها کاملاً عوض شده و دیگر به زن به عنوان موجودی ضعیف نگریسته نمی شود و زنان همپای مردان در عرصه های مختلف اجتماعی مشارکت فعال دارند و به خاطر دقت و حساسیت بالای زنان کارهای خیلی حساس به آن ها واگذار می شود و از پس کار به راحتی برمی آیند.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- الافغانی، سعید (۱۳۸۹). الاسلام و المرأة، بیروت، دارالفکر.
- ۳- الحنفی البغدادی، النعمیر بالجلال (۱۳۴۲). الامثال البغدادیة، تقدیم: محمدرضا الشیبی، بیروت، الدارالعربیة الموسوعات.
- ۴- النعمی، مریم عبدالله (۲۰۰۷). دعوہ للتمیز، الرياض، العبیکان.
- ۵- امیریان، فریدون (۱۳۹۳). گلچینی از ضرب المثل های کهگیلویه و بویراحمد، سی سخت، فرهنگ مانا.
- ۶- براهنی، رضا (۱۳۶۳). تاریخ مذكر ایران، تهران، نشر البرز.
- ۷- بهمنیار، فریدون (۱۳۲۸). مثل چیست؟ یغما، سال دوم، شماره ۲ و ۳، ۴۹-۵۲.
- ۸- پارسا، سید احمد (۱۳۹۰). «مقایسه تطبیقی امثال کردی و فارسی»، فصلنامه ادبیات و زبان های محلی ایران، یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، ش...، صص ۱۸-۴۳.
- ۹- پولادی، منیژه و همتی، امیرحسین (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی سیمای زن در ادبیات و فرهنگ ایران و عرب»، همایش بین المللی شرق شناسی، تاریخ ادبیات.
- ۱۰- جمشیدیان، ماندانا (۱۳۹۰). «برزگی، ترانه های کار درو در جامعه بختیاری»، فصلنامه ادبیات و زبان های محلی ایران، یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، ش ۱، صص ۵۷-۹۴.
- ۱۱- حیدری، آرمان و ابتکاری، محمدحسین و محقق، عبدالمجید (۱۳۹۶). «واکاوی مفهوم زن در ضرب المثل های لری با تاکید بر بعد نابرابری جنسیتی». فرهنگ و ادبیات عامه، سال ۵، شماره ۱۷، ۲۲۱-۱۹۵.

- ۱۲- زلهایم، رودولف (۱۳۸۱). امثال کهن عربی، ترجمه احمد شفیعیها، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول.
- ۱۳- سویلم شرفات، صالح (۲۰۱۱). «صورة المرأة في الأمثال الشعبية الأردنية»؛ الأكاديمية للدراسات الاجتماعية والإنسانية، العدد ۷، صص ۳۴-۴۱.
- ۱۴- صدوق، محمد بن علی (۱۳۶۲). الخصال، قم، جامعه مدرسین.
- ۱۵- طاهری بویراحمدی، سیمین (۱۳۸۹). فرهنگ عامیانه مردم منطقه کهگیلویه و بویراحمد، تهران؛ ساورز.
- ۱۶- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴ق). بحارالانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، چاپ دوم.
- ۱۷- محمد نجم و منور عدنان و عبدالعزیز علی، عزیزة (۱۴۲۷). «صورة المرأة في الامثال الشعبية الفلسطينية». دراسة مقدمة للمؤتمر العلمي، التاريخ الشفوي الواقع والطموح، الجامعه الإسلامية.
- ۱۸- مظفری، مسلم؛ رستمی ابوسعیدی، علی اصغر (۱۳۹۷). «بررسی ضرب المثل های ادبیات محلی شهرستان جیرفت»، فصلنامه ادبیات و زبان های محلی ایران، یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، ش...، صص ۱-۳۰.
- ۱۹- موسوی دیزکوهی، هاشم (۱۳۷۴). «طنز در گیلان»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- ۲۰- میدانی، ابوالفضل احمد بن محمد بن ابراهیم (بی تا). مجمع الامثال، ج ۱ و ۲، المحقق: محمد محی الدین عبدالحمید، بیروت، دارالمعرفه.

Sources and references

- ۱- Holy Quran
- ۲- Al-Afghani, Saeed (۱۳۸۹). Al-Islam and Al-Marah, Beirut, Dar al-Fakr.
- ۳- Al-Hanafi Al-Baghdadi, Al-Naimiriya Jalal (۱۳۴۲). Al-Akhmool al-Baghdadiyeh, presented by: Mohammad Reza Al-Shabibi, Beirut, Al-Dar al-Arabiya al-Musawaat.
- ۴- Al-Naimi, Maryam Abdullah (۲۰۰۷). Dawah Lattamiz, Riyadh, Ubaikan.

- ۵- Amirian, Fereydoun (۲۰۱۳). An anthology of proverbs by Kohgiluyeh and Boyer Ahmad, ۳ hard, Farhang Mana.
- ۶- Brahani, Reza (۱۳۶۳). Masculine History of Iran, Tehran, Alborz Publishing House.
- ۷- Bahmanyar, Fereydoun (۱۳۲۸). what is it like Yaghma, second year, numbers ۲ and ۳; ۴۹-۵۲.
- ۸- Parsa, Seyyed Ahmad (۲۰۱۸). "Comparative comparison of Kurdish and Persian proverbs", Iranian literature and local languages quarterly, Yasouj, Islamic Azad University, Sh..., pp. ۱۸-۴۳.
- ۹- Poladi, Manijeh and Hemmati, Amirhossein (۲۰۱۵). "Comparative study of the image of women in Iranian and Arab literature and culture", International Conference on Oriental Studies, History of Literature.
- ۱۰- Jamshidian, Mandana (۱۳۹۰). "Barzi-Giri, harvest songs in Bakhtiari society", Iranian Literature and Local Languages Quarterly, Yasouj, Islamic Azad University, Vol. ۱, pp. ۵۷-۹۴
- ۱۱- Heydari, Arman and Ebtekari, Mohammad Hossein and Mohagheghi, Abdul Majid (۲۰۱۶). "Analysis of the concept of women in Lori proverbs with an emphasis on the aspect of gender inequality". Popular culture and literature, year ۵, number ۱۷; ۱۹۵-۲۲۱.
- ۱۲- Zolhaim, Rudolph (۱۳۸۱). Ancient Arabic proverbs, translated by Ahmad Shafiiha, Tehran: University Publishing Center, first edition.
- ۱۳- Soylam Sharfat, Saleh (۲۰۱۱). "The Form of Al-Marah in Jordanian Folk Proverbs"; Academy of Social and Human Studies, No. ۷, pp. ۳۴-۴۱.
- ۱۴- Sadouq, Muhammad bin Ali (۱۳۶۲). Al-Khasal, Qom, Modaresin community.
- ۱۵- Taheri Boyerahmadi, Simin (۱۳۸۹). Folk culture of the people of Kohgilouye and Boyerahmad region, Tehran; Sawers.

- ۱۶- Majlisi, Mohammad Bagher (۱۴۰۴ AH). Bihar al-Anwar, Beirut, Dar al-Ahya al-Trath al-Arabi, second edition.
- ۱۷- Mohammad Najm and Manour Adnan and Abdul Aziz Ali, Azizah (۱۴۲۷). Introduction to Al-Mu'tamar Al-Alami, Al-Tarikh al-Shafawi al-Waqiq al-Tamouh, Al-Jama'ah al-Islamiyyah.
- ۱۸- Mozafari, Muslim; Rostami Abu Saidi, Ali Asghar (۱۳۹۷). "Review of local literary proverbs of Jiroft city", Iranian Literature and Local Languages Quarterly, Yasouj, Islamic Azad University, Sh..., pp. ۱-۳۰.
- ۱۹- Mousavi Dizkahi, Hashem (۱۳۷۴). "Humor in Gilan", master's thesis, Faculty of Social Sciences, University of Tehran.
- ۲۰ Maidani, Abulfazl Ahmed bin Muhammad bin Ibrahim (Bita). Assembly of Proverbs, Volumes ۱ and ۲, Al-Muhaqq: Muhammad Mohiuddin Abdul Hamid, Beirut, Dar al-Marafa.

The face of a woman in Lori (Kohgiluyeh and Boyer Ahmad) and Arabic proverbs

Mohammad Namdari (author in charge)

Ph.D. student of Persian language and literature, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran

Farhad Barati

Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Salman Farsi University of Kazerun, Kazerun, Iran

Abstract:

Proverbs are among the rich cultural resources of every people and nation, which have presented an image of the life of the past and

ancestors of that people in front of the eyes of today's generation, and they are a reminder of the national identity of the society and contain the beliefs and attitude of the people of their times. As a pillar of society, women have always been in the center of attention in different societies, oral traditions and proverbs have presented contradictory images of women, sometimes showing an ugly and ugly image and sometimes a balanced and beautiful image of her. And, the two great peoples, Lor and Arab, have a lot in common due to the type of tribal and tribal life. One of these common themes is the common themes that prevail in the oral tradition that governs both cultures. In this research, descriptive-analytical method And it has been tried in the form of library and field resources The proverbs of Lori (Kohgiluyeh and Boyer Ahmad provinces) and Arabic proverbs centered on women should be analyzed in a comparative way to determine the image of women in the mirror of the proverbs of these two peoples.

Key words: woman, proverb, Leri (Kohgiluyeh and Boyer Ahmad province), Arabic